

silio, oratione contra Sabellium, non esse in omnibus Verbum divinum cum verbo mentali hominis comparandum, sed tantum in iis quæ ad perfectionem pertinent. Conveniunt itaque primo, quia utrumque spirituale est et permanent, et non transitorium, ut est verbum vocale. Secundo, utrumque est immanens intra ipsum intelligentem. Tertio, utrumque representat non ad placitum, sed naturaliter, neque ex accidenti, ut sic dicam, seu concomitanter, sed per se et ex vi suæ processionis, quia utrumque est ipsummet intelligere ejus, a quo procedit. Quæ omnia et similia ad perfectionem spectant, et ad proprietatem verbi sufficiunt, ut statim declarabo.

14. *Differentia.* — Differunt tamen in multis. Primo, quia verbum creatum est accidentale, Verbum autem divinum subsistens, quod non minuit rationem et proprietatem verbi, imo perficit. Sicut patet a simili in sapientia accidentali et subsistente, et similibus. Et ratione etiam facile patet, quia ratio subsistentis non excludit veram representationem intellectualem, nec veram rationem imaginis. Hinc secundo differunt, quod Verbum creatum est forma constituens in actu secundo intelligentem, a quo producitur, ut recte probat quædam ratio supra facta. Et sequitur hæc differentia ex præcedenti, quia res subsistens ut sic, non est forma alterius rei distinctæ. Nascitur etiam hæc differentia ex alia, quæ potest esse tertia, quia verbum creatum producitur ex indigentia intelligentis, quia sine illo non est sufficienter constitutus in actu ad intelligendum, neque habet formaliter ipsum intelligere, sed solum actum primum et virtutem producendi verbum. Verbum autem divinum non ex indigentia, aut potentialitate aliqua sui principii producitur, sed ex infinita perfectione et fœcunditate, et ideo non supponit personam producentem solum constitutam in actu primo, sed etiam in actu secundo intelligendi. Quarto denique differunt, quia in productione verbi creati forma illa representativa, quæ imprimatur ipsi verbo, ut sic dicam, est res distincta a forma, quæ est principium productionis ejus et comparatur ad illam ut actus secundus ad primum. In productione autem divini verbi, quamvis producens sit distinctum a producente, tamen forma, quæ in verbo producto est ratio representandi, eadem est cum forma, quæ in producente est ratio producendi, nam est ipsummet intelligere Patris communicatum verbo. Ratio autem est eadem, quæ tacta est, quia hæc productio non est quasi

transitus de potentia in actum, sed est communicatio ejusdem purissimi actus, quæ non habet locum, nisi in forma infinita.

15. *Concluditur ratio assertionis.* — Ex his ergo omnibus concluditur manifeste ratio assertionis propositæ. Nam in divino Verbo vere, ac proprie inveniuntur omnia per se necessaria ad veritatem et proprietatem Verbi: est ergo verbum proprie et non metaphorice. Antecedens patet, quia est terminus per se primo productus per actum intelligendi, recipiens ex vi suæ productionis ipsummet intelligere personæ producentis, quo constituitur in ratione rei representantis intellectualiter objectum illius intellectionis: hæc autem sunt, quæ per se et formaliter requiruntur ad esse verbi. Reliqua vero, quæ in humano verbo inveniuntur et imperfectionem includunt, non pertinent ad formalitatem verbi ut sic, sed ad imperfectionem verbi creati, et ideo ex eis nihil concluditur contra proprietatem Verbi divini.

16. *Solvuntur argumenta.* — Per quod etiam responsum est ad rationem dubitandi: nam totum, quod in ea sumitur, pertinet ad imperfectionem verbi creati, sicut in scientia creata, quod sit habitus et forma, est materiale, et ideo non licet inde argumentari, quod in Deo non sit propria scientia. Unde dixit optime Athanasius supra. Non tale esse quærendum Dei Verbum, quale nostrum est, quia non talis est Deus, quales nos sumus. Responsum etiam est ad primam confirmationem ibi positam: nam si actus secundus intelligendi ita supponatur in producente, ut tamen ipsemet communicetur producto ex vi talis productionis, perfectissima est productio Verbi, et talis est in Deo: in nobis autem non ita fit propter imperfectiones declaratas. De secunda vero confirmatione dicam in capite sequenti.

CAPUT III.

AN VERBUM IN DEO PERSONALE TANTUM SIT, VEL ETIAM ESSENTIALE.

1. *Prima opinio.* — Hæc quæstio pertinet ad aliam significationem vocis *proprie*, ut distinguitur contra *commune*, an scilicet Verbum dicatur *proprie* de Filio, non solum quia non metaphorice, sed etiam quia non essentialiter, sed personaliter tantum de Deo dicitur. In qua re Durandus, in 1, d. 27, q. 3, sentit, Verbum dici essentialiter tantum, de secunda autem persona dici non proprie, sed appropriate. Erravit tamen ex alio fundamento supra re-
jecto, quod secunda persona non procedit per

intellectum. Alii vero dixerunt Verbum et essentialiter, et personaliter dici posse. In qua sententia fuit D. Thomas, in 1, dist. 27, q. 2, art. 2, et sequitur ibi Capreolus, q. 2, art. 1, conclusione 4, et Ferrariensis 4, contra Gentes, cap. 13. Fundamentum esse potest, quia omnis actus intelligendi est Verbum, quia est forma expresse representans: in Deo autem est actus intelligendi essentialis, ergo ille est verbum essentialiter. Nec necesse est, ut realiter producat: sed satis esse videtur, quod sit actus vitalis fluens nostro modo intelligendi ab interno principio intellectuali. Præter hoc vero est in Deo verbum realiter productum, ut explicatum est. Ergo licet hæc posteriori ratione dicatur notionaliter, nihilominus priori modo dicitur essentialiter.

2. *Verbum in Deo tantum notionaliter dici.* — Sed licet hæc quæstio maxime posita sit in significatione vocis, nihilominus verior sententia est, magisque consentanea modo loquendi Scripturæ et Patrum, quæ docet verbum personaliter tantum dici. Quod sensit D. Thomas, 1 part., quæst. 34, art. 1, et ibi Cajetanus et Magister, 1, d. 27, ubi etiam Bonaventura, Scotus, Gabriel et alii. Et est expressa sententia Augustini, 3, de Trinit., cap. 13, et lib. 6, cap. 2, lib. 7, cap. 1 et 2, et lib. de Cognitione veræ vitæ, cap. 14. Quibus locis docet tres personas non dici esse unum verbum, sicut dicuntur esse una sapientia, quia sapientia ut sic, non dicit relativum, verbum autem dicit relativum, sicut Filius. Sic etiam Cyrillus, lib. 7, Thesauri, cap. 1, dixit *Verbum esse nomen proprium Filii*. Quod certe multum indicatur in illo loco Apocal. 19: *Et nomen ejus erat, Verbum*, utique tanquam omnino proprium et singulare. Magnumque argumentum est, quod in Scriptura nunquam essentialiter sumitur, ut patet ex Joanne 11, et aliis locis supra citatis, in aliis autem vocibus, quæ nunc essentialiter, nunc personaliter sumuntur, ut sunt *Amor*, *Spiritus*, etc., uterque usus in Scriptura invenitur.

3. *Ratio.* — Ratio autem est, quia de ratione verbi proprii est, ut sit realiter productum: quod autem hujusmodi est, solum personaliter de Deo dicitur, ut per se constat. Major quidem ex usu Scripturæ et Patrum maxime sumenda est, tamen etiam significatio latina in rigore illam requirit, nam verbum dicitur, quod per locutionem fit: locutio autem productio realis est, et ita est expeditum fundamentum contrariæ sententiæ.

4. *Quam relationem dicat verbum.* — Atque

hinc colligitur verbum in suo significato includere relationem realem ad proferentem. Probatur, quia in Trinitate non potest esse nomen personale, vel notionale, nisi in suo significato hujusmodi relationem includat, cum absoluta communia sint. Dubitant autem theologi, quomodo relatio per eam vocem significetur, an de formali, vel de connotato tantum. Nam primum sentit D. Thomas, in 1, ubi, supra, et quæst. 4, de Veritate, art. 1, et sequitur Ferrariensis supra. Secundum autem sensit idem D. Thomas, 1 part., quæst. 34, art. 3, ad 4, et ibi Cajetanus. Existimo vero, parum referre, uno, vel altero modo sentire. Nam in verbo (ut dicendis magis constabit) duplex includitur respectus, unus realis ad dicentem, alter rationis, vel quasi transcendentalis ad res dictas. Prior convenit formaliter secundæ personæ ratione suæ proprietatis relativæ, ut per se patet. Posterior convenit formaliter ratione essentialis, ut infra ostendam. Ut autem hic posterior respectus conveniat secundæ personæ tanquam Verbo, necesse est, ut connotet relationem producti, et originem, per quam illa forma representativa rerum dictarum ei sub tali ratione communicata sit. Et hoc est, quod pertinet ad rem ipsam et ad significatum adæquatum *Verbi* in Deo. Unde si hæc vox *Verbum* ad significatum adæquatum comparetur, utrumque respectum complectitur, ut docet D. Thomas, quæst. 34, art. 1, ad 3 et art. 3, ad 4, ubi Cajetanus, Torres et alii, quæst. 27, art. 1. Si autem duos illos respectus inter se conferamus, censeo respectum rationis, vel potius fundamentum ejus, seu representationem objecti, formalissime pertinere ad rationem Verbi. De altero vero respectu ad producentem parum refert sentire, quod pertineat ad formale significatum, vel ad connotatum: nam quodlibet horum sufficit, ut *Verbum* tantum personaliter dicatur. Considerato tamen usu vocis, videtur saltem includere in suo formali significato habitudinem, seu denominationem originis, sicut *genitum*, vel *prolatum*.

5. Secundo colligitur ex dictis, qua ratione licet verbum proprie, ac personaliter dicatur de solo Filio et non sit nomen Synonymum cum Filio: nihilominus non dicat de formali proprietatem aliquam realem secundæ personæ, a filiatione distinctam. Quia omnis proprietas positiva consistit in respectu, ut supra ostensum est. Duo autem respectus possunt considerari in secunda persona Trinitatis, ut Verbum est: Unus est ad producentem et hic

non est alius a filiatione, ut recte notavit Augustinus, dicto lib. 5, de Trinit., cap. 13. Quia verbum eo ipso, quod subsistens est, procedit necessario, ut Filius: ideoque relatio ejus ad dicentem non est alia a Filiatione, quamvis species (ut sic dicam) talis relationis, non ita exprimat nomine Filii. Quanquam melius dicemus per neutram illarum vocum significari satis modum et perfectionem illius relationis, per utramque vero simul utrumque declarari. Nam voces illæ ex creaturis desumptæ sunt, in quibus nec verbum est proprie Filius, quia non est subsistens et consequenter nec est substantia in natura similis producenti, nec Filius est Verbum, quia materialiter generatur, et non per mentem. Verbum autem et Filius Dei unico respectu et dicente, et generantem Patrem respicit. Alter vero respectus ad res dictas rationis est et non realis, ideoque ad proprietates personales non spectat. Præterquam quod formaliter convenit Verbo ratione essentiali, et ut sic, secundum se ad essentialia pertinet: quod si aliquo modo est proprius Verbi, solum est, quatenus connotat modum habendi, in quo involvitur eadem proprietas filiationis, ut infra explicabitur, ideoque etiam ex hoc capite non multiplicantur proprietates Verbi.

6. *Dicere esse notionale.*—Tertio, expeditur ex dictis secunda confirmatio superiori capite in hunc locum remissa. In qua petebatur, an *Dicere* dicatur in Deo essentialiter, vel notionaliter tantum. In quo Anselmus, in Monologio, in cap. 28, significat *Dicere* esse ipsam essentialiam Dei et cap. 34, ait: *In summo Spiritu idem esse dicere quod intelligere aut scire, quæ essentialiter dicuntur.* Et ita senserunt aliqui scholastici antiqui, ut Durandus refert, qui nihilominus aiebant, Verbum tantum notionaliter dici. Sed hoc non videtur dici consequenter, nisi *Dicere* sumatur large et improprie, prout significat actionem ad extra. Hoc enim modo etiam ipsa exterior actio Dei dicitur per metaphoram locutio ejus, vel locutio aliqua exterior instar humanæ locutionis formatae, quam constat necessario esse a tota Trinitate, et hoc sensu pertinere ad essentialia et non ad notionalia. At vero loquendo de proprio *Dicere* interno, habet adæquatam correlationem cum proprio Verbo.

7. Et ideo dicendum est. Quod sicut Verbum intra Deum personaliter tantum dicitur: ita etiam *dicere*, quod est Verbum producere, vixque potest aliter defendi, quod sit notionale. Item in locutione verbali *dicere* idem est, quod

producere vocem ipsam, seu verbum vocis. Denique hoc modo loquitur Augustinus 15, de Trinitate, cap. 15, de verbo mentali nostro dicens: *Verbum nostrum interius dici a nobis, id est, produci.* Sic etiam intelligendum est, quod ait, cap. 10, *dicere interius idem esse, quod cogitare, juxta illud Sapientiae 2, dixerunt intra se non recte cogitantes,* et Lucæ 5, *cœperunt cogitare dicentes,* et Matth. 9, de Pharisæis dicitur: *Dixerunt intra se.* Et Christus ad illos: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* In cogitatione autem duo sunt, scilicet, productio actus cogitandi et hæc est propria dictio interna: et informatio intellectus per cogitationem productam, et hoc est formaliter intelligere: ut significavit D. Thomas, dicta quæst. 34, art. 1, et Scotus in 4, dist. 46, quæst. 2, ad 4, et sumitur ex 3, de Anima, cap. 7. Et ideo intelligere, ut sic essentialiter est in Deo, quia non includit habitudinem originis; dicere autem proprie illam, includit, et ideo est notionale.

8. Anselmus autem vel locutus est late et improprie de *dicere*, ut D. Thomas exponit, vel locutus est identice, et quantum ad absolutum, quod includit. Nec refert, quod res ipsa representata per Verbum dici, dicatur, cum tamen non producat: quia verbum includit duplicem respectum supra declaratum, et ideo quando producit Verbum, censetur quodammodo res produci, non in esse simpliciter, sed in esse representativo, et inde communi usu factum est, ut Verbum passivum significans productionem Verbi scilicet, dici, ipsi objecto tribuatur. Quod in similibus facile constat, dicimus enim depingere imaginem et regem, et scribere litteras, et res: ita ergo dicimus Verbum, et rem representatam per Verbum. Ibi autem aliqua includitur analogia, nam dicere Verbum, est proprie producere illud, dicere autem rem est representari illam, producendo verbum ejus, et idem est de Verbo pingendi, scribendi et similibus. Et videntur locutiones fundatæ in illo principio sumpto ex Aristotele de memoria et reminiscencia, cap. 5, *idem est motus in imaginem, et in id, cujus est imago.*

CAPUT IV.

UTRUM DIVINUM VERBUM PRODUCATUR EX COGNITIONE OMNIUM, QUÆ IN DEO FORMALITER SUNT.

1. *Verbum procedit ex cognitione essentiali et attributorum.*—Ea, quæ sunt formaliter in Deo, quædam absoluta sunt, alia relativa ad

intra: nam relationes ad extra in Deo non sunt formaliter, et secundum rem, et ideo nunc de illis non loquimur. Quod ergo spectat ad absoluta, certa res est. Verbum procedere ex cognitione omnium absolutorum attributorum quæ in Deo sunt formaliter. Neque necesse est, distinguere quoad hoc inter essentialiam et attributa, quia ipsamet attributa essentialia sunt, et quasi constituunt, ut ita dicam, complementque essentialiam. Ratio autem clara est, quia Verbum procedit per actum intelligendi DEI: ergo maxime procedit per actum illum, ut terminatum ad primum objectum ejus: nam actus intelligendi neque esse, neque concipi potest sine suo primario objecto: sed primum objectum illius actus est ipsa divinitas, nam sicut ille actus est ipsum intelligere per essentialiam, ita ipsa divinitas est per se primo intelligibilis per essentialiam: ergo productio Verbi divini necessario ac primario esse debet ex cognitione ipsius divinitatis. Unde cum illa cognitio sit perfectissima et non solum quidditativa, sed etiam comprehensiva necesse est, ut sic etiam cognitio omnium attributorum essentialium, atque adeo omnium absolutorum, quæ in tali natura formaliter existunt. De hoc ergo nulla est controversia.

2. *An procedat ex cognitione relationum.*—*Prima opinio.*—Difficultas vero superest de relativis. Ubi potest referri opinio absolute negans ex Scoto, in 2, dist. 1, quæst. 1, art. 2, et quodlib. 14, § *Hic intelligendum est*, in quibus locis dicit Verbum solum procedere ex cognitione objecti primarii divinæ intellectio: et licet ibi expresse non excludat personas, aliis vero locis, ut in 1, dist. 27, quæst. 3, sentit, personas non pertinere ad primum objectum divinæ visionis, unde hac ratione videtur in præsentem illas etiam excludere. Potestque hæc opinio suaderi. Quia Pater non producit Filium ex cognitione sui, ergo neque ex cognitione Filii et a fortiori nec Spiritus sancti. Hæc posterior pars illationis per se nota est. Prior etiam est satis clara. Quia Pater non potest cognoscere se ipsum sine Filio, ad quem dicit intrinsecam habitudinem, quia cognitio illa est perfecta et intuitiva rei, prout est in se, in qua unum relativum non est prius, quam aliud. Antecedens ergo probatur, quia Pater non potest producere Filium ex cognitione Filii, ergo neque ex cogitatione sui ipsius. Probatur antecedens. Tum, quia id ex quo Verbum producit, est aliquo modo principium Verbi. Verbum autem non potest esse

principium sui ipsius. Tum etiam, quia id, ex quo Verbum producit, necessario supponitur productioni, quia illa productio est per intuitivam cognitionem, saltem quoad ea, quæ in Deo sunt, Verbum autem non potest supponi ad suam productionem. Tum denique quia Verbum est imago objecti, ex cujus cognitione producit. Verbum autem divinum non est imago sui ipsius, non ergo producit ex cognitione sui.

3. *Secunda opinio.*—Secunda opinio referri potest quorundam modernorum. Qui cum negare non audeant, Patrem se, et consequenter Filium suum cognoscendo producere Verbum, nihilominus negant, Patrem producere Verbum suum ex cognitione Spiritus sancti: nam illis visum est, rationes fortius procedere a Spiritu sancto. Quia Spiritus sanctus nullo modo potest esse principium Filii. Item, quia non solum non supponitur ad productionem Verbi, verum etiam est posterior origine, quam ipsum Verbum, et non habet tam intrinsecam connexionem cum Patre et Filio ut sic, respectu cognitionis, quantum habent ipsi Pater et Filius inter se: nam se respiciunt ut formaliter correlativa, non autem Spiritum sanctum. Denique etiam Verbum non potest esse imago Spiritus sancti, sed solius Patris, ergo non procedit ex illius cognitione.

4. *Assertio affirmativa.*—Dico autem Verbum divinum per se procedere ex cogitatione totius Trinitatis, omniumque relativorum simul cum absolutis. Est expressa sententia D. Thomæ, q. 34, art. 1, ad 3: *Pater, inquit, intelligendo se, et Filium et Spiritum sanctum concipit Verbum, ut sic tota Trinitas Verbo dicatur.* Sequitur ibi Cajetanus, et plures ex recentioribus, Torres, q. 28, art. 5, Capreolus et alii quos referam capite sexto. Sumitur ex Augustino 7, de Trin., c. 1 et 3.

5. *Ratio.*—Ratio generalis est, quia Pater producit Verbum ex cognitione perfectissima, comprehensiva, et intuitiva suæ divinitatis, ergo producit illud ex simili cognitione omnium personarum, atque adeo omnium, quæ in Deo sunt formaliter. Antecedens certissimum est, tum quia in Patre non potest intelligi imperfecta aut minus perfecta cognitio suæ divinitatis, tum etiam, qui alias Verbum divinum non esset perfectissimum, quod intelligi posset, quia perfectius est Verbum comprehensivum, quam non comprehensivum, quod est contra perfectionem illius personæ. Unde in superioribus ostendimus, illud Verbum tantum posse esse unum, quia est adæ-